

ZUMBOK GABRIELLA

Speciális bánásmód a büntetőeljárásban, különös figyelemmel a gyermekek meghallgatására

Bevezetés

Magyarországon évente körülbelül 30 gyermek hal meg bántalmazás vagy elhanyagolás következtében. A gyermekjóléti szolgálatok adatai szerint, közel 200 000 gyermek veszélyeztetett. Egy felismert gyermekbántalmazási esetre 25 rejtett eset jut. Gyurkó Szilvia szerint a gyermekbántalmazási statisztika 2016 óta folyamatos emelkedést mutat, 2020-ban több mint 6300 esetre derült fény, ez 500-zal több, mint a megelőző évben. Azonban a szakember szerint ez annak is köszönhető, hogy csökken a rejtett esetek száma.¹ Ez az eredmény eredeztethető abból is, hogy a gyermekközpontú igazságszolgáltatás speciális szabályai már hazánk jogalkotásának is fontos részét képezik, az új büntetőeljárásról szóló törvény kiterjedt szabályozási rendszerén keresztül.

Tanulmányom célja bemutatni a büntetőeljárásban specifikus védelmet igénylő személyek – *különös figyelemmel a gyermekek* – vonatkozásában alkotott szabályok gyakorlati érvényesülését a nemzetközi és a hazai szabályozás tükrében. A bevezetőben említett adatok rávilágítanak arra, mekkora jelentőséggel bírnak a különleges bánásmódot igénylő személyek tekintetében alkotott jogszabályok, milyen fontos az, hogy ezek a gyakorlatban is érvényre juthassanak. Az igazságszolgáltatásban dolgozó személyekre hatalmas felelősség hárul, hiszen munkájuk során nem csupán jogalkalmazóként kell, hogy eljárjanak, hanem figyelemmel kell lenniük arra is, hogy sokszor emberi sorsok múlhatnak azon, hogy milyen módon és mennyire körültekintően tesznek eleget a jogszabályok által előírt kötelezettségeiknek. Különösen igaz ez azokra a büntetőeljárásokra,

ahol a gyermekek vannak fókuszban akár sértetti, akár terhelti pozícióban, vagy netalán tanúként. Az, hogy immáron hazánkban is beszélhetünk gyermekbarát igazságszolgáltatásról, nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy javuló tendenciát mutat a gyermekeket érintő bűncselekmények felderítettsége. Alapvető érdeke ez a társadalomnak, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények ne maradjanak rejtve, illetve alapvető érdeke ez az egyéneknek is, hiszen a traumatizált gyermek segítséget kap és esetlegesen megnyílik az esély arra, hogy

egészséges, gyógyult felnőtt váljék belőle.

Nemzetközi kitekintés

2012. október 25. napján került elfogadásra az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (*a továbbiakban: Irányelv*) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. Ez a 30/2015. (X. 30.) IM rendelet ültette át a hazai jogrendszerbe. Az Irányelv már rögzíti, hogy elő kell segíteni azt, hogy az áldozat ne kerülhessen kapcsolatba a terhelttel, hogy az áldozat meghallgatását a lehető legkevesebb alkalomra kell korlátozni. Jelentős, hogy rendelkezéseket fogalmaz meg a specifikus szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme érdekében, illetve nevesíti, hogy a gyermekek esetében vélelmezni kell, hogy ebbe a körbe tartoznak.² Olyan intézményrendszert vezet be a gyermekek védelme érdekében, mint a kép- és hangfelvétel készítése, meghallgatásuk szakember útján, erre kialakított helyiségben történjen, a kihallgatást lehetőleg ugyanazon személy végezze. Bizonyos bűncselekmények esetén a gyermekkel azonos nemű személy. Ilyen a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a hozzátartozók közötti erőszak.³ Továbbá célként rögzíti, hogy az áldozat és az elkövető kerülje a vizuális kapcsolatot.

A hazai szabályozásra kihatással volt az Európai Bizottság 2013. november 27. napján elfogadott 2013/C-378/02. számú bizottsági ajánlása. Az ajánlás célja az volt, hogy ösztönözze a tagállamokat arra, hogy olyan gyanúsítottakat és vádlottakat segítsen

¹ Gyurkó Szilvia: A gyermekbántalmazási statisztika növekvő tendenciát mutat Magyarországon (Interjú, 2022. április 8. Növekedés.hu).

² 2012/29/EU Irányelv 2. cikk 1. bekezdés e) pont.

³ 2012/29/EU Irányelv 23. cikk 2. bekezdés d) pont.

az eljárás során, akik akár életkoruk, akár szellemi, fizikai állapotuk, vagy fogyatékoságuk révén neheztelt helyzetben vannak. Bár ezen ajánlás csupán a terheltekre nézve tartalmaz rendelkezéseket, felhívja a figyelmet arra, hogy az eljárásban szerepelhetnek olyan személyek, akik speciális védelmet igényelnek.⁴

A korábbi hazai szabályozás (az 1998. évi XIX. törvény)

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény még nem foglalta egységes fejezetbe a specifikus védelmi szükséglettel bíró személyekre vonatkozó szabályokat, azok az eljárásjogi jogi kódexben elszórva voltak fellelhetők. A 2012/29/EU irányelvnek (*a továbbiakban: Irányelv*) – a bűncselekmények áldozatainak jogára, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szól – köszönhetően 2015. november hó 1. napjától beiktatásra került a „A sértettekre vonatkozó különös rendelkezések alcím” (2015. évi CLI. törvény 8. §). Ekkor már megjelenik a *különleges bánásmódot igénylő sértett* fogalma és az intézményrendszerhez kötődő legfontosabb, garanciális szabályok megfogalmazásra kerülnek.

Így rögzíti, hogy

- a hatóságoknak figyelemmel kell lenniük arra, hogy az eljárási cselekmények előtt, alatt és után a sértett és a terhelt ne találkozzanak,
- lehetőleg ismétlés nélkül végre lehessen hajtani a sértettet érintő eljárási cselekményeket.⁵

Ezen szabályozások legfőbb célja az, hogy elkerülhető legyen a sértett másodlagos áldozattá válása, azaz, hogy az eljárási cselekmények előtt, alatt, után a terhelt részéről megtorló, vagy egyéb zaklató magatartás érje. A gyakorlatban legegyszerűbb módon úgy kivitelezhető, ha különböző időpontokra idézik a hatóságok az eljárás szereplőit. Nyilvánvalóan felvetődik a kérdés, hogy ez minden esetben kivitelezhető-e? Hiszen nem szabad megfeledezni olyan eljárásjogi garanciákról sem, mint az ártatlanság védelme, vagy a kétséget kizáró bizonyítás elve. Ezek sok esetben a sértetti érdekekkel nem összeegyeztethetők, hiszen előfordulhat, hogy az eljárási érdek a sértett ismételt kihallgatását, vagy előadásának ellenőrizhetőségét kívánja meg. Ugyanakkor ezen esetekben is prioritást élvez a különleges bánásmódot igénylő személy, így – bár adott esetben az eljárási cselekmény elhúzódásával járhat – alkalmazható, hogy a terhelt tárgyalóteremből való távozását követően léphessen csak be az eljárás helyszínéül szolgáló épületbe. Majd az adott épület egy másik pontján tartózkodjon az idő alatt, míg a terhelt számára

nyilatkozata ismertetésre kerül és a terhelt az erre vonatkozó észrevételeit, kérdéseit – a hatóság útján – fel tudja tenni a részére.

Megjelenik már ekkor annak a követelménye, hogy az eljárási cselekmények úgy kerüljenek előkészítésre, hogy lehetőség szerint azokat ne kelljen megismételni, ez is sértett védelmét szolgálja. Ugyanakkor nem zárja ki teljes mértékben azt, hogy erre sor kerüljön.

A 62/C. § privilegizálja első alkalommal a sértettek azon csoportját, melyek személyiségükre, vagy életviszonyaikra (szubjektív tényezők), illetve a bűncselekmény jellegére, vagy az elkövetés körülményeire (objektív tényezők) figyelemmel sajátos szükségletekkel rendelkeznek. Ekkor már nevesíti a törvény ezen személyek körét, mint különleges bánásmódot igénylő sértetteket említi. Lényeges megjegyezni, hogy ekkor még a sértettek csoportjára szűkíti ezt az intézményt. Ugyanakkor még nem sorolja fel tételesen, hogy kik azok a személyek, akiket ide kell sorolni, a fenti tényezőkön belül a jogalkalmazóra bízva ennek meghatározását. Egyetlen kivétel ez alól a (2) bekezdésben nevesített 18. életévét be nem töltött személy.

Alapkövetelményként fogalmazza meg a törvény, hogy az eljárási cselekményeket a sértett kíméletével, igényeinek figyelembevételével kell előkészíteni és végrehajtani. A fenti jogszabályhely egyéb kötelezettségeket is ró a hatóságokra, melyek a törvényben elszórva helyezkednek el.

Ezenfelül előírja, hogy ha szexuális bűncselekménnyel érintett sértettet kell kihallgatni, akkor amennyiben ezt indítványozza, vele egyenmű személy hallgathatja csak ki.⁶ 14. életévét be nem töltött sértett szembesítése csak abban az esetben rendelhető el, ha nem kelt benne félelmet,⁷ illetve szorgalmazza a kép- és hangfelvétel készítését a fenti sértettek esetében.⁸

Az „új Be.” (2017. évi XC. törvény)

Ilyen előzményeket követően jutott el hazánkban a jogalkotás a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (*a továbbiakban: új Be.*) 2018. július hó 1. napján történő hatálybaléptetéséig. A törvény immáron egységesen, a XIV. fejezetben szabályozza a speciális védelmet igénylő, úgynevezett sérülékeny csoportokra (vulnerable groups) vonatkozó rendelkezéseket.

Általános jelleggel különleges bánásmódot biztosít a törvény azon természetes személy és sértettek részére, akik

1. a megértésben, megértetésben,

⁴ Európai Bizottság 2013/C-378/02. számú bizottsági ajánlás.

⁵ 1998. évi XIX. törvény 62/B. §.

⁶ 1998. évi XIX. törvény 86/A. §.

⁷ 1998. évi XIX. törvény 124. §.

⁸ 1998. évi XIX. törvény 167. §.

2. az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában, kötelezettségek teljesítésében,
3. a büntetőeljárásban való hatékony részvételben akadályozott.⁹

Mindebből kitűnik, hogy csupán természetes személyek tartozhatnak a különleges bánásmódot megilletők csoportjába, jogi személyek esetében ez kizárt.

Felsorolás jelleggel ad támpontot a törvény a jogalkalmazó részére, hogy milyen szempontokat lehet figyelembe venni a különleges bánásmód megállapítása körében. Egyrészt az adott személyhez fűződő körülmények, mint az életkor, a szellemi, fizikai egészségi állapot, másrészt a cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve vizsgálható az érintett személy büntetőeljárásban részt vevő más személyekhez köthető viszonya is.¹⁰

Az új Be. fenti rendelkezései – bizonyos kivételektől eltekintve – megkövetelik a sértett/tanú együttműködését. Így az érintett személy a különleges bánásmód körébe tartozó egyes intézkedéseket visszautasíthatja.¹¹ Azaz a jogalkotó önrendelkezési jogot biztosít a részére, mely tükrözi, hogy célja alapvetően az volt, hogy az eljárás a speciális védelmet igénylő személy érdekeit szem előtt tartva kerüljön lefolytatásra. Különbséget tesz a törvény a sértett és a tanú között olyan formában, hogy a tanú esetében határozathozatal nélkül visszautasíthatja az erre irányuló indítványt, míg a sértett esetében ez határozati formát igényel. Ami a bűncselekmény sértettjének privilegizált helyzetére utal, hiszen – ahogy az eljárásjogi helyzetének megnevezésében is benne van – ő az, aki a legsérülékenyebb az eljárásban, mivel a bűncselekmény legközvetlenebb érintettje.

Ugyanakkor kógens szabályokat rögzít, megvonja a jogalkalmazótól a döntési jogot abban az esetben, ha

- a) tizennyolcadik életévét be nem töltött személyről,
- b) jogszabályban meghatározott fogyatékos személyről, vagy
- c) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettjéről

van szó.¹²

Ez kötelezettséget ró egyrészt a hatóságokra, miszerint kötelezően különleges bánásmódot igénylő személynek kell minősíteni azokat, akik a fent felsoroltak bármelyikének megfelelnek. Másrészt ugyanígy kötelezettséget ró az érintett személyre is, hiszen nem utasíthatja vissza azokat az intézkedéseket, melyek ezen intézményhez kötődnek.

Fontos megjegyezni, hogy a törvény kifejezett rendelkezést tartalmaz a tekintetben, hogy – eltérő szabályozás hiányában – nem járhatnak ezen rendelkezések a büntetőeljárásban részt vevő más személyek jogainak sérelmével. Érthető ez alatt a védekezéshez

való jog, a bizonyítékok megismeréséhez való jog, illetve ezen túlmenően is számos védői, vádlotti jogosultság.¹³

A törvény példálózó jelleggel felsorolja azon intézkedéseket, melyek a speciális védelmet biztosítják az érintett személy részére. Ennek megfelelően a hatóságoknak fokozott figyelemmel kell eljárniuk a kapcsolattartás során, a magánélet kímélete, a személyes és egészségügyi adatok kezelése során. Fontos a hatóság szerepe az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekmény előkészítésével összefüggésben, hiszen a cél az, hogy az haladéktalanul lefolytatható legyen, lehetőség szerint ne kelljen megismételni, szükségtelenül ne kelljen olyan személlyel találkozni, aki a büntetőeljárásban részt vesz, különös figyelemmel arra, ha a védett pozícióját ezen személyhez fűződő viszonya alapozza meg. A hatóságoknak szerepet kell vállalniuk abban, hogy az érintett személy minél könnyebben tudja segítő személy közreműködését igénybe venni. Illetve a nyilvánosságot az eljárási eseményről kizárhatja.¹⁴

A tizennyolcadik életévét be nem töltött *személy* (nem kizárólag a sértett!) részvételével történő eljárás során lehetőség szerint kép- és hangfelvételt kell készíteni, elrendelhető, hogy az eljáráson igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen, illetve ilyen szakértő, vagy külön törvényben meghatározott szaktanácsadó közreműködésével kerüljön végrehajtásra az eljárási esemény. A hatóságok biztosítják a külön törvényekben megfogalmazott gyermekeket megillető jogok hatékony érvényesülését. A fenti személy vallomása poligráffal nem ellenőrizhető, szembesítése csak hozzájárulásával rendelhető el.¹⁵

A 14. életévét be nem töltött személyek részvételével zajló eljárásban a fenti intézkedéseket további szigorítások egészítik ki. Eszerint csak és kizárólag akkor kerülhet sor a meghallgatására, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható. Ha az eljárás érdekeit nem veszélyezteti, olyan helyiségben kell végrehajtani, ami erre szolgál, vagy erre alkalmassá tettek, lehetőség szerint minden alkalommal ugyanazon személynek kell végeznie a kihallgatást, kötelező a kép- és hangfelvétel készítése. Tilalmazza a szembesítést és kizárja a védőt és a vádlottat az eljárási cselekményekből (kivéve, ha azt ezen személyek indítványozták).¹⁶

Míg tovább szigorít a törvény, ha tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére a nemi élet szabadsága, vagy a nemi erkölcs elleni bűncselekményt követnek el. Kötöttebb szabályokat alkalmaz az eljárás helyszínére vonatkozóan, minden esetben tilalmazza a védő és a terhelt jelenlétét az eljárási eseményen, illetve amennyiben telekommun-

⁹ 2017. évi XC. törvény 81. § (1) bekezdés.

¹⁰ 2017. évi XC. törvény 81. § (2) bekezdés.

¹¹ 2017. évi XC. törvény 83. §.

¹² 2017. évi XC. törvény 82. §.

¹³ 2017. évi XC. törvény 85. §.

¹⁴ A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény.

¹⁵ 2017. évi XC. törvény 87. §.

¹⁶ 2017. évi XC. törvény 88. §.

nikációs eszköz útján folytatják le az eljárási cselekményt, amennyiben a törvény kivételt ne tesz, az érintett személy csupán a bírót, ügyészt, nyomozó hatóság tagját láthatja, a jelen lévő személyek kérdésfeltevési joga korlátozott, csupán indítványt tehetnek erre nézve, illetve minden olyan eljárási eseményről mérlegelés nélkül ki kell zárni a nyilvánosságot, ahol a sértett jelenléte kötelező.¹⁷

Lehetősége van a bíróságnak arra, hogy mellőzze a sértett meghallgatását, ha az a nyomozás során már megtörtént és arról kép- és hangfelvétel készült. Ebben az esetben a nyomozati vallomása bizonyítékként felhasználható.¹⁸

Felvetődhet a kérdés, hogy mennyiben sérti ez a – bár az eljárásjogi törvényben külön nem nevesített, mégis a büntetőeljárás egyik legfontosabb alapelvét – a közvetlenség elvét. Álláspontom szerint a bírósági – különösen a büntető-eljárást pont az különbözteti meg az egyéb hatósági eljárásoktól, hogy nagy jelentőséggel bír a döntésre jogosult személy közvetlen tapasztalása. A személyes benyomás, a meghallgatott személy gesztusai, metakommunikációja, hanghordozása, testtartása elengedhetetlen ahhoz, hogy személyisége az eljárásban részt vevő bíró számára megismerhetővé váljon. Sok esetben teljes más megvilágításba helyezi az addig rendelkezésre álló bizonyítékokat egy közvetlen találkozás. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy egy tarumatizált gyermek – akár ha ő maga a bántalmazott, akár ha csak tanúja ilyen eseményeknek – érdeke elsődlegesen az, hogy minél előbb megkezdődjön számára a gyógyulás folyamata. Ezt pedig nagymértékben hátráltatja, ha újra és újra el kell mesélnie és ezáltal át kell élnie a vele történeteket, általa tapasztaltakat. Vagyis két nagyon fontos érdek ütközik egymással. Ezt hivatott feloldani a fent említett jogszabályi rendelkezés. Abban az esetben, ha a gyermeket megfelelő körülmények között, biztosítva a jogszabályi előírásokat és feltételeket úgy hallgatják ki, hogy erről kép- és hangfelvétel is készül, akkor az a bírósági eljárás során pótolhatja a személyes megjelenést és az ismételt meghallgatást.

A gyakorlat

Az említett nemzetközi jogszabályok és az annak megfeleltetett hazai szabályozás összességében arra törekszik, hogy a részvételüket igénylő eljárási események, a gyermekeknek, mint speciális védelmi helyzetben lévő eljárási szereplőknek a lehető legmagasabb kímélete mellett menjenek végbe. Jelenleg a legfőbb cél, hogy lehetőleg egy alkalommal és lehetőség szerint olyan környezetben kerüljön sor a meghallgatásukra, amely nem feszélyezi őket és

mindez olyan szakemberek jelenlétével történjen, akik gyermekekkel foglalkoznak.

Nagyon gyakran a gyermekek sérelmére elkövetett cselekmények időben elnyújtott, hosszan tartó, állandósult cselekmények, ami rendkívüli módon megnehezíti a fél számára az előadás módját és formáját, mivel a történések összerosódnak. Ezekben a helyzetekben a sértett gyermekeken kiszolgáltattott, büntudat, feszélyezettség érzése érezhető a meghallgatások során. A szexuális cselekmények esetén erre teherként helyezkedik még, hogy a történések „nyilvánossá” válása egyet jelent egyfajta prostituálódással. Mindez együtt eredményezheti azt, hogy a meghallgatott személy elbeszélése elmosódott, sémaszerű lesz. Ekkor a kérdezőn múlik, hogy ebben a szituációban milyen segítséget tud adni a gyermeknek. 2021. január 1. napjától biztosít lehetőséget az eljárásjogi törvény arra, hogy igazságügyi szakpszichológus, vagy a gyermekek védelméről szóló 1997. évi XXXI. törvényben meghatározott szaktanácsadó hallgassa ki a gyermeket. Mindez lehetőséget ad arra, hogy az érintett személy elkerülje a másodlagos áldozattá válás veszélyét, azaz, hogy újra és újra át kelljen élnie az őt ért traumát, ezáltal nehezebbé váljon a gyógyulás folyamata. Mindez már az eljárás kezdetén lecsökkenti az újratraumatizálódás lehetőségét. Ami azért is nagyon lényeges, mert pszichológus szakértők – illetve maguk a sértett személyek elmondása szerint is – a legnagyobb megterhelést és sérülést az események többszöri felelevenítése okozza. Így a fenti új szabályozás, és az, hogy az eljárásjogi előírások főszabályként rögzítik, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy meghallgatását úgy kell előkészíteni, hogy az ismétlés nélkül végrehajtható legyen, valamint a 18. év alatti, nemi élet szabadsága, vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettjének bírósági meghallgatása mellőzhető, erősítik azt, hogy az érintett gyermek gyógyulása, rehabilitációja minél hamarabb megkezdődjön, emellett nem áll ellentétben az eljárás érdekeivel sem. Ezen meghallgatások színteréül szolgálnak a Barnhaus-házak (Gyermekházak). Ez az izlandi módszer lehetőséget biztosít arra, hogy komplex módon, egyetlen helyen, szakértőket is az eljárásba integrálva folytassák le a gyermekek meghallgatását. Maga az esemény nem egy hivatalos helyiségben, hanem egy gyermekek igényeinek megfelelően kialakított helyen zajlik, ahol pszichológus, illetve az említett szaktanácsadó beszélget az érintett személlyel. Minderről kép- és hangfelvétel készül, a kihallgatást pedig ennek segítségével egy úgynevezett monitoringszobában végig figyelemmel kísérhetik a hatóság tagjai, úgymint a nyomozást végző személy, az ügyész és akár a védő is, akik kérdés feltevését indítványozhatják. Ezáltal egyfelől teljesül az a kívánság, hogy a speciális védelmet igénylő eljárási szereplő szakember által, érdekeinek, korának figyelembevételével, a gyermek kíméletével kerüljön meghallgatásra, másrészt az eljárás főbb alapelvei

¹⁷ 2017. évi XC. törvény 88. § (4) bekezdés

¹⁸ 2017. évi XC. törvény 88. § (5) bekezdés

se sérüljenek. Hiszen a nyomozás szempontjából szükséges kérdések tisztázhatóak azáltal, hogy az azt végző személy tolmácsolhatja kérdéseit a szakember által, míg a védelem joga sem korlátozott, ugyanezen okból. Mint ismert, az első Barnhaus-ház 2016-ban, Szombathelyen nyitotta meg kapuit, azóta 2021. február 1. napjától Budapesten, a Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat épületében is működik ilyen jellegű intézmény. Mindez lehetőséget biztosított arra, hogy fontos mérföldkőhöz érkezzon a jogalkotás – ahogy az már fentebb említésre került –, és ezáltal a bíróság mellőzheti a 18. életévét be nem töltött sértett kihallgatását abban az esetben, ha sérelmére szexuális jellegű bűncselekményt követtek el. Ami rögtön szembetűnő ezen szabályozásból, hogy csakis a *sértett* esetében kerülhet sor erre és kizárólag a nemi élet szabadságát, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén lehetséges. Ezen sértettek szorúlnak a legnagyobb védelemre és alapvető érdeke a társadalomnak, hogy a már traumatizálódott gyermeket a lehető legszélesebb körben és a lehető leghatékonyabb módon védelmébe vegye. Ugyanakkor a meghallgatása a későbbiek során a kép- és hangfelvételnek köszönhetően bármikor megtekinthető.

A törvény azonban eltérést enged ezen szabályoktól. A kivételek differenciáltak annak függvényében, hogy 14. életév alatti tanúról, vagy olyan személyről van szó, aki a 18. életévét még nem töltötte be és szexuális cselekmény sértettje. Előbbi esetben akkor kell az eljárási eseményt erre szolgáló, vagy alkalmassá tett helyiségben lefolytatni, ha más módon nem biztosítható a tanú kímélete, míg a második esetben pluszfeltétel, hogy az eljárási esemény nem hajtható végre az erre alkalmas helyen. Nyilvánvaló, hogy az összes gyermeket érintő eljárásban a Barnhaus-házban történő meghallgatás jelenleg még hazánkban kivitelezhetetlen, figyelemmel arra, hogy két ilyen intézmény működik. A nyomozás során korábban ezen feladatok a főkapitányságon kialakított gyermekmeghallgató helyiségben kerültek elvégzésre, ahogy ezt a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011 (XI. 18.) KIM rendelet előírta. Jelenleg ezt a tevékenységet a különleges meghallgatást igénylő sértettek meghallgató szobájában történik. Bár minden nemzetközi és hazai szabályozás arra törekszik és azt tartja elsődlegesnek, hogy a speciális védelmet igénylő gyermekeket érintő eljárási események a fentiek szerint menjenek végbe, valamint a gyermekek érdekét is ez szolgálná, mégis előfordulhat az, hogy a gyermek meghallgatását nem lehet úgy lefolytatni, hogy az a bírósági eljárásban mellőzhető legyen. Jelen cikk egyik célja, hogy bemutassa azt, hogy mit tehet a bíró annak érdekében, hogy a jogszabályi előírások mellett, valamint azokon felül is a lehető legteltesebb mértékben a gyermek kíméletével, illetve érdekeinek megfelelően

járjon el. Mint ahogy a Barnhaus-ház, vagy a különleges meghallgató szoba, a bírósági meghallgatás is csak akkor nyeri el értelmét, ha megfelelő szakember jelenlétében, vagy megfelelő módon kerül lefolytatásra.

Talán a legfontosabb, hogy olyan helyzetet teremtsünk, melyben a lehető legközelebb kerülünk ahhoz, hogy a fentiek érvényre jussanak a kihallgatás során. E körben a következőket kell szem előtt tartani. Mindenekelőtt betartani azt a törvényi kötelezettséget, hogy az eljárási esemény úgy kerüljön előkészítésre, hogy azt ne kelljen megismételni. A gyakorlatban ez elsődlegesen a rendelkezésre álló bizonyítékok teljes körű, hiánytalan ismeretét követeli meg. Ennek birtokában van esély arra, hogy minden tisztázandó tény, kérdés, összegyűjtésre kerüljön. Figyelemmel, hogy a védő és a vádlott jelen sem lehet a 18. életévét be nem töltött szexuális jellegű bűncselekménnyel érintett sértett kihallgatásán, illetve a 14. életévét be nem töltött tanú esetében is csak akkor, ha a meghallgatás az ő indítványukra történt, kellő időben be kell szerezni az általuk feltenni indítványozott kérdéseket. Célszerű ezt megtenni az ügyészség és az esetleges sértetti jogi képviselő esetében is, hiszen az eljárási eseményen ők is csupán indítvánnyal élhetnek kérdés feltevése tekintetében. Természetesen előfordulhat olyan eset, hogy a sértett válaszai újabb kérdések előtt nyitják meg az utat. Azonban ebben az esetben is biztosítani kell azt, hogy a meghallgatandó személy és a terhelt ne találkozzanak. Ennek kivitelezése, bár időigényes, de nem megvalósíthatatlan. Így az eljárási esemény tartamának tervezésekor ezt mindenképp szem előtt kell tartani. Időt kell szánni arra, hogy az érintett személy biztonsággal elhagyhassa a kihallgatás helyéül szolgáló termet. Majd miután a terhelt részére ismertetve került a nyilatkozat, megtörténtek az indítványok az újabb kérdések feltevésére, úgy térjen vissza, hogy ismételten elkerülje a terhelttel való találkozást. Fontos, hogy a meghallgatás során lehetőleg a sértettel azonos nemű bíró járjon el (kiküldött bíró, megkeresett bíróság). Míg kötelezettség, hogy a kihallgatásról kép- és hangfelvétel készül. A szembesítést pedig tilalmazza a törvény.

Mit jelenthet gyermek meghallgatása esetén a bírósági eljárás során a gyakorlatban az, hogy az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek megfelelően jár el? Egyfelől azt, hogy jelen legyen olyan személy, akit a gyermek ismer, vagy bizalommal viseltetik iránta. Ez lehet akár az eseti gyám, akár a sértetti jogi képviselő, vagy a tanú segítőkjeként eljáró személy. Ez a körülmény már önmagában bizalmat ébreszthet, illetve nyugalmat kelthet benne. Megjegyzendő, hogy cikkem szóhasználata során privilegizált helyzetben van a *meghallgatás* és nem a *kihallgatás* szó. Ennek jelentősége abban rejlik, hogy az előbbi egy kötetlenebb, bizalmasabb jellegű beszélgetést feltételez, melynek során a gyermek elmeséli

a vele történeteket. Míg a kihallgatás egy hivatalos, szigorúbb eljárási eseményre utal, ami határozott alá-fölé rendeltséget feltételez. Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy miért az előbbi az, amely alkalmasabb egy olyan légkör megteremtésére, amely a speciális bánásmódban részesülő személy érdekeit szolgálja.

Célszerű, ha az eljáró bíró úgy helyezkedik el a meghallgatás során, hogy a gyermekkel fizikailag egy szinten legyen. Azaz ne a bírói pulpitusról folytassa le azt. Adott esetben megvalósítható ez tárgyalótermen kívül, a bíróság egy másik helyiségében is, mely alkalmas erre. Jelentősége lehet annak, hogy talál nélkül, akár egy lazább öltözetben foglalunk helyet a gyermekkel szemben. Fontos szerepe lehet annak is, hogy a meghallgatás kezdetén tisztázzuk az érintett személlyel, hogy tegezni fogjuk. Természetesen mindvégig jelentős szerepe van annak, hogy ha a bíró egy cseppet sem sietteti a gyermeket, folyamatosan nyugodt, közvetlen hangnemet tanúsít. A sértett számára a legborzasztóbb, hogy újra és újra el kell mondania a vele történeteket, az általa átélte dolgokat. Az, hogy kivel milyen kontaktust tud teremteni, sokban befolyásolja a gyermek előadását. Sok esetben teljesen tehermentesen tudnának beszámolni az őket ért eseményekről, azonban a meghallgatóban lévő szorongás, felháborodás, vagy akár düh akadályozhatja a gyereket abban, hogy beszámoljon, érzelmileg kommunikáljon. Mindezen apróságok szintén hozzájárulhatnak ahhoz, hogy – dacára annak, hogy mi okból került sor az eljárási eseményre – nyugodtabb, bizalmasabb légkört teremtsünk részére.

A meghallgatás azzal kezdődik, hogy bemutatásra kerülnek a jelen lévő személyek, illetve ismertetésre kerül, hogy ki milyen okból van jelen. Majd maga az érintett személy „bemutatkozása” történik, azaz rögzítésre kerülnek a személyes adatai. Ezt követően a törvényi figyelmeztetés következik, mely az életkorának megfelelően kell, hogy elhangozzon, semmiképp nem csupán a törvénytöveget kell átadni a részére. Meg kell győződni, hogy a gyermek megértette a jogait és kötelezettségeit, egyben biztosítani afelől, hogy bár a meghallgatás célja az, hogy a legteljesebb képet kapjuk az általa átélte eseményekről, azonban nem jár negatív következményekkel, ha esetlegesen valamire nem emlékszik, valamit összekever. Tisztázni kell, hogy lehetősége van arra, hogy bármikor kérje a meghallgatás megszakítását, illetve azt, hogy a bíróság szünetet tartson.

Mindezek után kezdődhet a „beszélgetés”! Elsőre célszerű olyan kérdéseket feltenni, amelyek nem magával a cselekménnyel, hanem az érintett személlyel magával, vagy az életével kapcsolatos. Ilyen lehet például, hogy sportol-e, mit csinál szívesen szabadidejében. Vagy akár lehet biztatni azzal is, hogy „Mesélj kicsit magadról!”, „Szeretnék megismerni!”. A gyermek ösztönözhető, ha nyilvánvalóvá tesszük, hogy a bíró is ember. Például: „Én is szeretek kosárlabdázni!”

„Ez a könyv nekem is nagyon tetszett!”. E körben akár bizalmasabb, személyesebb témák is érinthetők a gyermek élete kapcsán, úgymint barátok, család. Mindezekre hasonlóan reagálhatunk. Sokszor látható jelei vannak, ha a gyermek oldottabbá válik, vagy kicsit komfortosabban érzi magát a szituációban. Ezek a jelek lehetnek az érintett személy gesztikulációi, vagy akár egy mosoly a részéről, az, ha lazább testtartást vesz fel. Miután kialakult egyfajta stílusa, hangulata a kommunikációnak, úgy rá lehet térni magára a cselekményre. Fontos, hogy a kialakított hangnemet tartsuk, attól ne térjünk el, hiszen a gyermek ebben a megteremtett helyzetben érzi magát – a körülményekhez képest – biztonságban.

Ennek során biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy a meghallgatott személy önállóan, összefüggően adja elő az eseményeket, azonban mindeközben ösztönözhetjük azzal, ha biztosítjuk, hogy figyelünk rá („Figyelek!”, „Értem!”, vagy akár megismételjük a szavakat, bólogatunk). A cselekményre rátérhetünk oly módon is, hogy elmondjuk, hogy olvastuk az eljárás eddigi anyagaiban, hogy mi történt, vagy, hogy most tőle szeretnénk hallani az általa átélteket. Célszerű kerülni a hivatalos vagy szakmaiságot tükröző szavakat, kifejezéseket, illetve adott esetben azokat is, melyek zavarba hozhatják, vagy túl direktnek lehetnek. Mindezt az adott szituációban, illetve az adott személyt megismerve lehet felmérni, hogy figyelemmel az életkorára, személyiségére és a konkrét cselekményre, mi lehet, ami célt szolgál és mégis a gyermek kíméletével jár együtt. Mindez vonatkozik azokra a kérdésekre is, amelyeket az eljárás egyéb szereplői indítványoztak feltenni. Megjegyzendő, hogy e körben a bíróságnak mérlegelési jogköre van. Ez a lényege annak, hogy „kérdés feltevését indítványozhatják”. Annak ellenére, hogy a meghallgatás elején felajánlásra került a részére, ismételten megkérdendő, hogy szeretne-e szünetet tartani.

Ahogy az már említésre kerül, sokszor hosszú ideig tartó, elhúzódó eseményekről van szó. Ilyenkor a gyermek nem feltétlenül képes dátumhoz kötni az eseményeket, a helyszínek, szituációk elmosódnak, sémaszerűvé válnak. Elfordul, hogy több év történései összemosódnak, vagy összekeverednek a fejében. Ebben az esetben sokat tud segíteni, ha arra kérdez rá a bíró, hogy milyen eseményhez tudná kötni a történeteket, mi az, ami egyből eszébe jut. A lehorgonyzás módszere azt jelenti, hogy az ismétlődő eseményekből kiválasztunk egy olyan történetet, ami a számára emlékezetes valami végett és erre építjük fel a beszélgetést. Alkalmazhatjuk a forráskutatás módszerét is. Ez azt jelenti, hogy gondolatban megkísérel az adott személy visszamenni ahhoz a ponthoz, ami a legélénkebben él az emlékeiben és onnan kezdi el felkutatni az eseményeket. Mit érzett, mit tapasztalt, milyen állapotban volt az adott helyzetben. Ez stabilizálhatja az előadást, segíti élményszerűvé tenni azt.

A meghallgatás befejeztével biztosítani kell a gyermeket arról, hogy tisztában van a kérdező személy azzal, hogy számára ez egy megterhelő beszélgetés volt és meg lehet köszönni azt, hogy erre vállalkozott, illetve visszajelzést adni a részére, miszerint nagyra értékelendő, hogy ilyen körülmények közt is megosztotta a vele történeteket. Célszerű lehet az elköszönést megelőzően levezetni a beszélgetést, ami történhet ugyanolyan módon, ahogy az kezdődött. Azaz a meghallgatott személyt érintő általános témákkal.

A gyermekek védelmét szolgáló szabályozások célja a bírósági eljárásban csakis úgy érhető el, ha kitágítjuk a bírósági eljárás szokásos kereteit. Alapvető, hogy mindegyik az eljárásjogi szabályok között, azok, illetve az eljárás érdekeinek szem előtt tartásával kerüljön sor, azonban mégis egy olyan oldottabb, kevésbé hivatalos légkört létrehozva, amely alkalmas arra, hogy egy traumatizált gyermek részére viszonylagos bizalmat, biztonságot teremtsen. Mindemellett – ahogy az már a korábbiakban említésre került – a fő célkitűzés az kell, hogy legyen, hogy már az eljárás legelején, a nyomozati szakban oly módon kerüljön sor a speciális bánásmódot igénylő gyermekek meghallgatására, hogy a bírósági eljárásban történő személyes jelenlétükre ne legyen szükség. A jogszabályi feltételek immáron hazánkban is adottak erre, míg az elmúlt évek eseményei afelé mutatnak, hogy az intézményi rendszer is igyekszik mindezt lekövetni.

Végül pedig szükséges említést tenni arról is, hogy a különleges bánásmód körében vannak olyan intézmények, melyek nem csupán tanúkat, illetve sértetteket érintenek, hanem terheltet is. Így egyes intézkedések alkalmazhatóak abban az esetben, ha a terhelt

1. a tizennyolcadik életévét nem töltötte be,
2. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról törvényben meghatározott fogyatékos személy, vagy ilyennek minősülhet,
3. büntetőeljárásban szereplő más személyhez fűződő viszonyára tekintettel indokolt.¹⁹

Ismét egy olyan jelentős szabályozása ez az új büntető eljárásjogi törvénynek, ami hiánypótló. Ugyanis

ez azt jelenti, hogy a fiataikorú elleni eljárás XCV. fejezetében írtakon kívül pluszjogokat biztosít a 18. életévét be nem töltött terhelt részére. Ennek megfelelően lehetőség szerint kép- és hangfelvételt készít az eljárási eseményről, elrendelheti igazságügyi pszichológus szakértő jelenlétét, vagy az eljárási eseményt ilyen szakértő, vagy külön törvényben meghatározott szaktanácsadó jelenlétében folytatja le. Elősegíti a gyermekek megillető jogok érvényesülését. Továbbá tiltja a poligráf alkalmazását. Míg a 14. életévét be nem töltött terhelt esetében mindezt tovább szélesíti azzal, hogy a kép- és hangfelvételt kötelezővé teszi, valamint az ilyen terhelt szembesítése, csak hozzájárulásával rendelhető el.

Mindez azért lényeges, mert értelmét vesztenék mind a nemzetközi, mind a hazai gyermekjogi szabályozások abban az esetben, ha azzal a gyermekkel szemben, aki bármely okból megbotlott élete során, figyelmen kívül hagynánk ezeket. Holott mindezen szabályozások szellemiségét áthatja az a garanciális alapelv, hogy a gyermekek mindenekfelett álló érdekét kell szem előtt tartani.

Záró gondolatok

„Segítesz nekem megkeresni? A kiutat...” Jennie Melamed „Lányok csöndje” című disztópikus művében a gyermekek ellen elkövetett szexuális visszaélés nyílt és törvényes. A regény kitalált történet, de az érzések és a gondolatok, melyeket a szereplők megfogalmaznak, nagyon is valóságosak egy bántalmazott gyermek életében. Ezek a traumák olyan mélyek, melyek egy életen át sem tudnak begyógyulni. Szem előtt kell tartani azt, hogy sok esetben nem is értik mi és miért történik velük. Az elkövetők az esetek nagy számában hozzájuk közel álló emberek, akikhez kötődnek, esetleg szeretetet éreznek irántuk. Mi, idegen emberek pedig azt kérjük tőlük, mondják el részletesen mikor, hol, mit és hogyan éltek át. Azoknak a szakembereknek, köztük pszichológusoknak, gyermekgyógyászoknak, gyermekpszichológusoknak, ügyészeknek, ügyvédeknek és bíróknak ilyen esetekben ez a legfontosabb feladatuk. Úgy alkalmazni a törvényt, hogy segítsenek. Megkeresni a kiutat.

¹⁹ 2017. évi XC. törvény 96. § (1) bekezdés